

DİLÇİLİK**UOT 8134****ORTA FARS DİLİNİN YAZI SİSTEMİ VƏ FONEM İNVENTARI**

Ə.B.MƏMMƏDOVA
Bakı Dövlət Universiteti
kamilla@mail.ru

Xətt və yazı dilin yaradıcı xüsusiyyəti olub, həm də onun daimiliyini və inkişafını göstərir. Yazı onu yaradan xalqın yüksək mədəniyyətinin göstəricisidir. Məqalədə orta fars dilinin (pəhləvi yazısının) formalaşması, transkripsiya və transliterasiyasından, ideogramların çətin oxunmasından bəhs edilir. Eləcə də məqalədə orta fars dilinin vokal və konsonantlarından danışılır.

Açar sözlər: Orta fars dili, Pəhləvi əlifbası, samit, sait, diftonq, qısa sait, uzun sait

İnsanın bütün həyatı dillə bağlıdır. İnsan məhəbbət dolu ən ülvi hisslərini, eyni zamanda nifrət dolu qəzəbini də məhz dil vasitəsilə ifadə edir. Onun vasitəsilə danışır, yazır, sual verir, fikir yürüdür, informasiya verir, ən mürəkkəb prosesləri belə onunla ifadə edir.

Dilçiliyin ən mühüm sahələrindən biri də fonetikadır. Heç bir dili istər tədqiqi, istərsə də öyrənmək baxımından fonetikasız təsəvvür etmək mümkün deyildir. Fonetika bu və ya başqa bir dilin məhək daşını təşkil edir. Bədi təbirlə ifadə etsək fonetika dilin sütunu və bünövrəsidir. İnsanlar arasında vacib ünsiyyət vasitəsi olan dil öz funksiyasını kommunikativ rolunu hər şeydən əvvəl, danışmaq səsləri vasitəsilə icra edir. Təkcə bu halın özü dilin varlığı və fəaliyyət göstərməsi üçün, fonetikanın, dillərin fonetik quruluşunun, səslərin dilin nə qədər böyük əhəmiyyət daşdığına sübutu və göstəricisidir.

Mövzunun dildə işlənmə dərəcəsi. Qədim tarixi minilliklərlə ölçülən, mürəkkəb inkişaf mərhələlərindən keçmiş fars dili də fonetik aspektdən tədqiq olunmuş və olunmaqdadır. Onu da qeyd etmək ki, fars dilinin fonetikasına qədimdən bəri maraq olmuşdur. Fars dilini öyrənən və tədqiq edən alimlər müəyyən mənada onun fonetikasını ilə də məşğul olmuş, səslərin məxrəci, oxşarlığı, təbiəti haqqında tərtib olunmuş lüğətlərdə, əruz vəznə, musiqi və s. bağlı yazılmış risalələrdə müəyyən məlumatlar vermişlər.

Fars dilinin tarixi inkişaf mərhələləri

Fars dilinin fonetik quruluşu ümumilikdə böyük tarixi təkamül prosesi və

mürəkkəb inkişaf yolu keçmiş, müxtəlif mərhələlərdə bir-birini əvəz edən bu prosesin məntiqi sonluğu olaraq bugünkü fars dilinin fonetik sisteminin yaranması ilə nəticələnmişdir.

Fars dilinin tarixi inkişaf mərhələləri öz dil xüsusiyyətlərinə görə 4 dövrə bölünür:

1.Qədim fars dili; 2.Orta fars dili; 3.Dəri və yaxud yeni fars dili; 4.Müasir fars dili.

Qədim fars dili mixi əlifbası ilə, orta fars dili 5 növlü əlifba ilə, Dəri və müasir fars dili isə ərəblərdən əxz olunmuş əlifba ilə yazılmışdır (2, 12). Fars dilinin qədim və orta fars dilində yazılı, ədəbi dil materiallarının mövcudluğu bu dilin tarixi inkişaf prinsipi üzrə tədqiqinə geniş imkanlar yaradır. Fars ədəbi dilinin ümumxalq ədəbi dili əsasında formalaşması və inkişaf edib, genişlənməsi dövrünə aid edilən əsas istinadlar mahiyyət etibarilə fars dilinin qədim mərhələlərinə aid olsa da bu özünü daha çox leksik, morfoloji, sintaktik, üslubu və s. baxımdan göstərir. Belə ki, dil faktları dili fenoloji baxımdan tamlıqla əks etdirmir. Buna baxmayaraq, dilin fonetik baxımdan inkişaf prinsipləri haqda müəyyən ilkin təəssürat yaradır.

Göstərilən tarixi inkişaf dövrlərində fars dili müxtəlif dəyişikliyə uğramış, diqqətlə araşdırılırsa hər mərhələnin özünə məxsus ciddi fərqlərə malik olduğu aşkarlanır. Həmin fərqlər dilin bütün səviyyələrində istər fonetik, istər qrammatik, istərsə də leksik quruluş baxımından özünü göstərir.

Məsələn, qədim fars dili dəyişkən, mürəkkəb quruluşlu fonem sisteminin mövcudluğu ilə xarakterizə olsa da, müasir mərhələdə milli ədəbi dilin, daha doğrusu müasir fars dilinin yaranması və onun fonem tərkibinin sabitləşməsinə və formalaşmasına müəyyən töhfələr bəxş etmişdir.

Hər bir dildə linqivistik vəzifəli danışq səsləri-fonemlər üç qrupa bölünür: saitlər (vokalizm), sonorlar və samitlər (konsonantizm). Fonemləri müəyyən nöqtəyi-nəzərlə əlaqədar olaraq iki yerə ayırmaq olar: sonantlar (musiqili tona malik olan danışq səsləri) və konsonantlar (küylü danışq səsləri). (1, 54) Müxtəlif cür ədəbiyyatda bu təsnifatı nisbətən fərqli şəkildə də müşahidə etmək olar. Ayrı-ayrılıqda bu təsniflərin ikisi də doğrudur. Lakin bir-biri ilə müqayisəli götürüldükdə birinci daha uğurludur. Belə ki, ikinci təsnifdə yalnız akustik cəhət nəzərdə tutulursa, birincidə həm akustik, həm də fizioloji amillər nəzərə alınmışdır (1, 54).

Pəhləvi xətt ilə yazılmış kitabələr

Orta iran dilləri dövrünə aid abidələrin qrafik sistemləri son dərəcə müxtəlifdir. Onları üç əsas qrupa bölürlər: 1) arami mənşəli yazı; 2) hind mənşəli yazı; 3) yunan mənşəli yazı. Bu dövr abidələrinin əksəriyyəti arami mənşəli əlifba ilə yazılmışdır. O dövrdə arami əlifbası Əhəmənilər imperiyasının dəftərxanalarında geniş istifadə olunurdu. İmperiyanın süqutundan sonra da hələ bir müddət işlənən arami əlifbası əsasında sonradan orta fars dili əlifbası yarandı.

Hind mənşəli yazı sistemlərində iran dillərində brəhmən əlifbası işlənirdi. Hind yazısının Şərqi Türküstan vahələrinə daxil olması bütpərəstliyin yayıl-

ması ilə bağlı idi.

İsgəndərin Əhəmənilər dövlətinin ərazisinə yürüşündən sonra yunan mədəniyyəti və yazısının yayılması üçün əlverişli şərait yarandı. İlk parfiya şahları öz sikkələrini yunan yazıları ilə kəsdirir, kitabələrini isə yunan xətti ilə yazdırırdılar.

Yazılma prinsipinə görə isə Sasanilər dövründəki xətlər 2 qrupa bölünürdü: “Xətt-e qosəste” (həmçinin xətt-e kətibe), xüsusilə kətibələr zamanı istifadə olunurdu, “xətt-e peyvəste” (xətt-e təhriri) yazı işlərinin aparılması zamanı istifadə olunan xətt. Sasani qayaüstü yazılarında eramızın 3-4-cü əsrlərdə xətt-e qosəstedən, sonrakı əsrlərdə isə xətt-e peyvəstedən istifadə olunurdu. Dini və dünyəvi məzmunlu ədəbiyyatın yazılmasında xətt-təhriridən və ya yazının “ədəbi pəhləvi” adlanan növündən istifadə edilirdi. O dövrdə yazının bu növündən istifadə edilərək Avesta orta fars dilinə tərcümə olunmuşdu (13, 77).

Yazıların mövzusu, növləri və coğrafi məkanı

Yazılma mövzusunə görə sasani mətnləri 2 qrupa bölünür: dövlət və xüsusi (və ya şəxsi). Bu kətibələr xətt-e qosəste xətt ilə yazılırdı. Ən qədim dövlət mətni Ərdəşirə və ən axırıncı olaraq dövrümüzə çatmış mətn isə Mehrnərsə aiddir. Xüsusi (şəxsi) mətnlər isə xətt-e təhriri ilə aparılırdı. Bu yazıların çoxu Sasanilər sülaləsinin son illəri və islam dövrünü əhatə edir. Kətibə mətnlərindən fərqli olaraq bu mətnlər bir neçə sətirdən ibarət olmuş və xatirə məqsədilə yazılmışdır. Məs.: Qəleye bəhmən, Təngkərəm, Nişapur, Kuhhüseyn, Garhaye Kanhəri bu qəbildən olan yazılardır (8, 97).

Orta fars dili abidələri kifayət qədər çoxdur və bu abidələr bir neçə qrupa bölünür: 1) qayaüstü yazılar; 2) sikkə, qab, möhürlər üzərində yazılar; 3) dini və dünyəvi məzmunlu yazılar; 4) mani yazıları; 5) papiruslar.

Maraqlıdır ki, Sasanilər dövrünə aid abidələrdəki yazılar Əhəmənilər dövründəki abidələrdə olduğu kimi 3 növ yazıdan ibarət idi. Xüsusilə I Şapur və Ərdəşirə aid kitabələrdə 3 – orta fars dili, parfiya (əşkani), yunan xəttindən istifadə olunurdu, sonrakı abidələrdə isə yunan xətti ixtisara salınır, ləp sonunda isə yalnız orta fars dili işlənməyə başlayır. İlk Sasani şahları dövründən Nərsinin hakimiyyəti illərinə qədər 3 xətt növündən istifadə edilmiş, xüsusilə saray yazışmaları orta fars dilində aparılırdı. Tarixi bəlli olan, təhrif olunmayan, xüsusilə dövrümüzə gəlib çatmış qayaüstü abidələrdən: Ərdəşir Babəkan - Nəqşi – Rüstəm 3 versiya – orta fars dili, əşkani və yunan.

I Şapur – Nəqşi – Rüstəm 3 versiya – orta fars dili, əşkani (parfiya), yunan. Bu abidə də Şiraza yaxın Hüseynkuh dağının qayalarının üzərində mövcuddur. Əhəmənilər və Sasanilər dövrünün ən böyük daşyonma kətibesidir. 262-ci ildə I Şapurun Şərqi Rum imperatoru üzərindəki qələbə məclisinin təsvirindən başqa qədim fars dilində mixi əlifbası ilə yazılmış maraqlı mətnlər də mövcuddur (10, 218).

Bu yazıların bəzisi çox kiçik həcmli olub yalnız Sasani şahlarının adları və titullarından ibarətdir. Lakin bəziləri isə bu şahların Ahuramazda tərəfindən seçilib hakimiyyətə gətirilməsini və hakimiyyət dövründəki hadisələri əhatə

edir. Sasani şahlarının yazılarının ilk surətləri XVII və XIX əsrin səyyahları tərəfindən – Flauer, Şarden, Nibur, Flanden, Kest çıxarılmışdır. Ancaq orta fars dili kitabələrinin şifrələrinin açılmasında biz məşhur fransız alimi Silvestr de Sasiyə borcluyuq (1787 – 1791). O oxunma üçün bu üç dilin yazılarının yunan versiyasından istifadə etmişdir. Möhürlər üzərindəki yazılar isə E.Hertsfeld tərəfindən tədqiq edilərək 1924-ci ildə Berlində çap etdirilir. Sasanilər dövründən qalmış ən zəngin gümüş məmulatlarının toplusu Sankt – Peterburqda Ermitaj muzeyində saxlanılır (4, 16).

Orta fars dilində əlifba sistemi

Orta iran dilləri şərq və qərb qrupu olmaqla 2 hissəyə bölünür. Pəhləvi xətti və pəhləvi ləhcəsi isə bu bölgünün qərb qrupuna aid olub daha 2 qrupa bölünür: 1) Əşkani xətti və ləhcəsi (şimali pəhləvi, parti, pəhləvanik, tarixən isə kəldani adlanmış) və 2) Sasani xətti və ləhcəsi (parsik, cənub – qərbi və ya cənubi pəhləvi). Şərq qrupuna isə xarəzm, soğdi, toxari, xətni dilləri daxildir (10, 239).

Pəhləvi əlifbasının I və II növü monumental və kursiv şəkilli əlyazması, III növü isə, ancaq kursiv şəkilli əlyazması formasında məlumdur. Əşkani dilinin pəhləviyə təsiri danılmazdır. Xüsusilə əşkanilərin siyasi-ictimai, dini, hərbi və tibbi terminləri Sasanilərdə olmuş və müasir fars dilində də görülməkdədir. Pəhləvi ilə əşkani arasında yalnız ləhcə və səs fərqi vardır. Dilçi alim Tedesco bu dillər arasındakı fərqi aşağıdakı cədvəldə göstərmişdir:

چار - əşkani – çafar, sasani – çahar
زن - əşkani – žan, sasani - žan
د - əşkani – das, sasani – dah (11, 82)

Orta fars dili əlifbasını sistemli şəkildə öyrənməkdə çətinlik törədən səbəblərdən biri də onda olan vokalizm və konsonantizm səs sistemlərinin nöqsanlı halda olması və bu əlifbada çoxluq təşkil edən sözlərin arami əlifbası ilə yazılıb, lakin pəhləvi kimi oxunmasıdır (hozvareş və ya zəvareş). Hozvareş sözünün məsdəri اوزوارتن olub bəyan etmək, şərh etmək, izah etmək mənasını verir (11, 82).

Bəzi mütəxəssislərin fikrinə görə, pəhləvi xətti ilə mixi arasındakı oxşarlıq onların ideoqramlarına görədir. Çünki mixi əlifbasında azlıq təşkil etsə də fərqli yazılıb fərqli oxunan sözlər vardır, lakin bu sözlər pəhləvi əlifbasında kifayət qədərdir (9, 1046). VIII əsr ərəb tarixçisi İbn Müqaffanın yazdığına görə, pəhləvidə hozvareşlərin sayı 1000-ə çatırdı. Tədqiqatçı alim Sohrasb Cəmsidin fikrinə görə, o zaman farsların hozvareşlərdən istifadə etməsinin səbəbi həmin dövrdə İran xalqı ilə sami tayfalarının birgə halda yaşamasından irəli gəlir. Həmçinin samilərlə birgə yaşayan İran tayfaları samilər kimi yazıb onlar kimi oxuyurdular, lakin onlarla birgə yaşamayanlar isə samilər kimi yazıb iran ləhcəsində oxuyurdular. Tarixi faktlara yanaşsaq, onu deyə bilərik ki, Əhəmənilər dövründə sənədlər, dövlət yazışmaları arami əlifbası ilə aparılırdı. Arami katibləri bəzən özlərinə çətin gələn qədim fars sözlərini arami dilində olan sözlərlə əvəz edirdilər ki, bu da sonradan bu sözlərin daşlaşmasına və pəhləvi

dilinə də keçməsinə səbəb oldu. Xüsusilə pəhləvi əlifbasında olan qoşmalar, isimlər, əvəzliliklərin çoxu hozvareşlərdir. Lakin bu əlifbada bəzi sözlərin həm hozvareş, həm də hərfi forması olmuşdur. Məs.: hozvareş – يوم - YWM, qeyri-hozvareş – روز – gün. Dediklərimizi sübut etmək üçün aşağıda hozvareşin bəzi nümunələrini qeyd edirik:

MN – yazılır – از oxunur (ərəb dilində “min” önqoşmasına uyğun gəlir)

YDE – yazılır – دست oxunur (ərəbcə “yədun”)

YWM – yazılır – روز oxunur (ərəbcə “yaumun”)

LYLYA - yazılır – شب oxunur (ərəbcə “leylun”)

Hozvareşlərin ərəbcə olan formalarına nəzər yetirdikdə aramilərin sami tayfalarından olması və ərəbcə formasında da bu oxşarlıqların nəzərə çarpması aydın görünür (12, 90).

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, arami əlifbası mixi əlifba ilə yanaşı pəhləvi əlifbasının da mənşəyi sayılır. İlk əvvəllər arami əlifbasına uyğun olaraq pəhləvidə 22 hərflər olmuş sonradan isə monumental (xətt-e təhrir) forması inkişaf edərək bir sıra hərfləri sıradan çıxarmış və bu əlifbada yalnız 14 hərflər qalmışdır. Lakin bəzi hərflər bir neçə səsi bildirdiyinə görə hərflərin sayı 23-ə gəlib çatır. Ərəb əlifbasında olduğu kimi bu əlifba da konsonant sistemlidir, yəni samit səslər hərflərlə, saitlər isə diakratik işarələrlə göstərilmişdir (bax, şəkil 1).

ح x h د	گ k ک و/ز	آ-ا a-ā د
ه h ه د	ر-ل r-l ل د	ب b ب ل
ی g گ د/ر	م m م ع	ی y ی د/ر
ج j چ د/ر	س s س و/و	و w و ا
د d د و/ر	ف-پ f-p پ ع	ز z ز س
ر r ر ا	ش š ش ع	ز/ج z-ğ c ع
ن n ن ا	نها درهزواتها E ع	ت-d t ع

Şək. 1 (12,95)

Orta fars dilinin vokalizmi (saitlər sistemi)

Uzun saitlər: /ū/, /ē/, /ī/, /ā/, /ō/

qısa saitlər /i/, /u/, /a/

Qədim fars dilindəki /ai/, /au/ diftonqları orta fars dilinə keçərkən /ō / və /ē / sait fonemlərinə çevrilmişlər.

Yazının istiqaməti ərəb dilində olduğu kimi sağdan soladır. VIII əsrə aid mətnlərin bəzində yazıların istiqamətinin şaquli formada, yəni yuxarıdan aşağıya doğru olduğuna da təsadüf edilir. Sonralar görəcəyimiz kimi orta fars dilinin uzun tələffüz olunmuş /ō/ və /ē/ saitləri müasir fars dilində qısa variantda tələffüz edilir.

Orta fars dilinin konsonantizmi (samitlər sistemi)

Orta fars dilinin konsonantları 24 samitdən ibarətdir. Bunlar

Partlayan (انسدادی) ک، ت، پ، ب، آ، بی (kar samitlər); cingiltili samitlər (cingiltili samitlər) ب، د، گ

Sürtülən (və ya novlu) (انقباضی) (kar s.): ه، خ، ث، ش، س، ف، س، ش، ت، خ، ه (cingiltili samitlər):

غ/q/, و/v/، ذ/z/, ز/z/, ژ/d/

Burun samitləri (خیشومی) : م/m/، ن/n/،

Yarım samiti ی/y/

Qovuşuq samitlər (مركب) چ/c/، بی آوا (مرکب)

Sonor samitlər ل/l/، ر/r/،

Bəzi hərfələr mövcuddur ki, onlarda diakratik işarələrin qoyulmaması (hərfüstü və hərfaltı hərəkələr) səhv nəticəyə gətirib çıxarır. /d/ = د̇, /g/ = گ̇, /y/, /ē/, /ī/ = ی̇, د̇, د̇ isə diakratik işarə olmadan /d/, /g/, /y/, /ē/, /ī/ səslərini bildirir. Həmçinin bu əlifbada liqaturların olması yazını ağırlaşdırır, oxunuşu isə çətinləşdirirdi. Vurğu isə sözün sonuna düşür (11, 255 – 256).

Bartolomey və Makkenzinin fikrinə görə, orta fars dilində /o/ və /e/ fonemləri olmuş, lakin bu fonemlərin yerinə /u/ və /i/ işlənmişdir (7, 151 – 153)/

Qədim fars dilində olan fonemlərin bəzisi orta fars dilində səs dəyişməsinə məruz qalmışdır (kar samitlər cingiltili samitlərə çevrilmişdir).

/p/ /d/; /t/ - /d/; /k/ - /g/; /d/ - /h/; /z/ - /d/ və s.

/h/, /s/, /x/, /š/ – orta fars dilində olduğu kimi qalır (6, 12 – 14).

Alimlər pəhləvi əlifbasının çətinliyini aradan qaldırmaq, digər nəsillərə düzgün çatdırılmaq üçün 2 üsuldan istifadə etmişlər: 1) حرف نویسی (transliteration); 2) آوانویسی (transcription). İlk olaraq transkripsiyaya ehtiyac zərduştlər arasında pəhləvi mətnlərinin Avesta əlifbasına çevrilməsində yarandı. Elə bu səbəbdən orta fars dilində olan mətnlərin Avesta əlifbası ilə yazılması “pazənd” mətnləri adlanır. Pazənd əlifbasında ideoqramların olmaması və hərfin bir neçə səsi bildirməməsi onun oxunmasını asanlaşdırırdı. “Pazənd” sözü pa+ zənd sözündən ibarətdir. Pa avestada “paiti” “əks” mənasına, zənd isə “ayanti” “şərh etmək” mənasına gəlib çıxır. Pazənd islamın ilk əsrlərindən başlayıb, hicrinin 6-cı əsrinə qədər davam etmişdir (6, 20).

Transliterasiya (bir əlifbanın hərflərinin başqa əlifbanın hərfləri ilə verilməsi) qaydası isə müasir üsullardan biri sayılır və xüsusilə latın qrafikasından istifadə olunsa da, yəhudi əlifbasının arami əlifbasına daha çox uyğunluğu onun bu metoda tamlıqla münasib olmasını göstərir. Transliterasiya mətnlərində ideoqramları göstərmək üçün həmin sözlərdəki hərflər böyük hərflər və digər sözlər isə kiçik hərflə göstərilir (3, 19).

Qədim fars dilinin saitləri orta fars dilində aşağıdakı kimi işlənmişdir.

Qədim fars dili:	Orta fars dili:	Müasir fars dili:
xşvaş	şəş	شش
xşayasiya	şah	شاه
fşupan	şupan	شبان

xvap	xvap	xab	خواب
xşapan	şəp	şəb	شب
framana	framan	fərman	فرمان
drauga	doruğ	doruğ	دروغ

Məqalənin həcmi imkan vermədiyindən daha geniş araşdırmanı gələcək məqalələrin öhdəsinə buraxırıq.

Fars dilinin tarixi inkişaf mərhələləri öz dil xüsusiyyətlərinə görə 4 dövrə bölünür: Qədim fars dili, orta fars dili, dəri və yaxud yeni fars dili və müasir fars dili. Qədim fars dili mixi əlifbası ilə, orta fars dili 5 növlü əlifba ilə, dəri və müasir fars dili isə ərəblərdən əxz olunmuş əlifba ilə yazılmışdır. Fars dilinin fonetik quruluşu ümumilikdə böyük tarixi təkamül prosesi və mürəkkəb inkişaf yolu keçmiş, müxtəlif mərhələlərdə bir-birini əvəz edən bu prosesin məntiqi sonluğu olaraq bugünkü fars dilinin fonetik sisteminin yaranması ilə nəticələnmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Axundov A., Məmmədov N. Dilçiliyə giriş. Bakı: Maarif, 1980, 315 s.
2. Дьяконов И.М. История Мидии. М.-Л., 1956, 344 s.
3. Основы иранского языкознания (Среднеиранские языки). М.: Наука, 1981, 544 s.
4. Расторгуева В.С. Введение в среднеперсидский язык. М.: Наука, 1966, 160 s.
5. Ebrahim Mirzay Nazer, (xod amuz-e zəban-e Pəhləvi).Tehran,1378, 126 s.
6. Əbulqasemi M, Dəstur-e tarix-e zəban-e farsî, sazmane motale`ə və tədvin-e kotob-e olum-e ensani-ye daneşqahha (səmt), Tehran, 1387, 412 s.
7. Əbulqasemi M. Tarix-e zəban-e farsî. Tehran, sazman-e motale`- ye tədvin-e kotob-e olum-e ensani ye daneşqahha, 1386, 350 s.
8. Əhməd Təfzili. Tarix-e ədəbiyyat-e İrən piş əz eslam, Tehran, soxən, 1378, 451 s.
9. Əli Əsrəf Sadeği, Xotut-e iraniyan-e bastan, məcəlle-ye soxən,, Tehran:1348, doure-ye 19-om
10. F/ Coneydi, Fərhəng-e hozvareşha-ye dəbire-ye Pəhləvi, Tehran: Nişapur, 1385, 146 s.
11. Xanləri Pərviz Natel, Tarix-e zəban –e farsî,celd-e əvvəl, Tehran: keyhanək,1369, 414 s.
12. Mehri Bağeri. Tarix-e zəban-e farsî, Tehran: nəşr-e qətre, 1387, 212 s.
13. Məhəmməd Taği, Rəşed Məhəssel, Kətibəha-ye İrən-e bastan, Tehran: Neyl,1381, 118 s
14. <http://www.parsbook.org/HYPERLINK>

["http://www.parsbook.org/20435495%/-/20%آموزشخط%آموزش%خط%آموزش%آموزشخط%آموزش%آموزشخط%آموزشخط"](http://www.parsbook.org/20435495%/-/20%آموزشخط%آموزش%خط%آموزش%آموزشخط%آموزش%آموزشخط%آموزشخط)

[آموزشخط%آموزش%آموزشخط%آموزش%آموزشخط%آموزشخط](http://www.parsbook.org/-/20%آموزشخط%آموزش%آموزشخط%آموزش%آموزشخط%آموزشخط) HYPERLINK "

[20435495%.html" HYPERLINK "http://www.parsbook.org/-/20%آموزشخط%آموزش%آموزشخط%آموزش%آموزشخط%آموزشخط](http://www.parsbook.org/-/20%آموزشخط%آموزش%آموزشخط%آموزش%آموزشخط%آموزشخط)

[20435495%.html"/- 435495.html](http://www.parsbook.org/-/20435495%.html)

СИСТЕМА ПИСЬМЕННОСТИ И ИНВЕНТАР ФОНЕМА СРЕДНЕПЕРСИДСКОГО ЯЗЫКА

А.Б.МАМЕДОВА

РЕЗЮМЕ

Письменность является творческим способом языка, а также является методом его развития и прочности. Письменность является показателем высокого и культурного развития народа. В статье определяются транслитерации и транскрипции пехлевийского

алфавита, указываются сложности чтения идеограмм и исследуются вокализм и консонантизм среднеперсидского (пехлевийского) языка.

Ключевые слова: среднеперсидский язык, Пехлевийский алфавит, согласный, гласный, дифтонг, краткий гласный, долгий гласный

THE WRITING SYSTEM AND THE PHONEME INVENTORY OF THE MIDDLE - PERSIAN LANGUAGE

A.B.MAMMADOVA

SUMMARY

Line and writing are creative features of a language and shows its development and stability. Writing is an indicator of the culture of its people. The presented article deals with the formation of the middle Persian language, transcription, ideograms and difficulties in their reading. The article also touches upon the problem of vowels and consonants in the Persian language.

Key words: Middle Persian language, Pahlavi Alphabet, consonant, vowel, diphthong, short vowel, long vowel